

ODLIKE EKSTERIJERA TRAVNIČKE PRAMENKE

Vesna Pavić, B. Mioč, Z. Barać

Sažetak

Cilj istraživanja je bio, subjektivnim metodama procjene eksterijera, te određenim tjelesnim izmjerama, utvrditi eksterijerne odlike ovaca travničke pramenke, koje su tijekom 1992./93. godine stigle u Hrvatsku. U tu svrhu odabrali smo stado od ukupno 471 grlo ovaca različite dobi, spola i uzrasta. Nakon pojedinačnih procjena dobi po zubima i utvrđivanja spola, sva su grla podijeljena u sljedeće skupine: 1. šilježice u dobi između 7 i 8 mjeseci; 2. mlade ovce u dobi između 2 i 3 godine; 3. odrasle ovce u dobi iznad tri godine; 4. odrasli ovnovi. Prosječna visina grebena odraslih ovaca iznosila je 66.76 cm, dužina trupa 73.86 cm, širina prsiju 22.15 cm, dubina prsiju 34.17 cm, opseg prsiju 101.09 cm, opseg cjevanice 8.68 cm i tjelesna masa 70.74 kg. Šilježice su imale u prosjeku 93.45% visine grebena i 95.66% dužine trupa odraslih ovaca, te 68.27% završne tjelesne mase. Utvrđeno je da su sva grla travničke pramenke imala oko 10% veću dužinu trupa u odnosu na visinu grebena, s tim da je u šilježica taj odnos bio izraženiji i iznosio je oko 13%. Utvrđen je značajan utjecaj spola na tjelesni okvir, te su ovnovi bili znatno razvijeniji u odnosu na ovce. Međutim, veći tjelesni okvir nije rezultirao očekivano većom tjelesnom masom, budući da je mjerenje bilo organizirano u pripusnoj sezoni.

Ključne riječi: eksterijer, travnička pramenka, konformacija trupa, tjelesne mjere.

Uvod

Travnička pramenka je nastala i najviše se uzgaja na širem području Travnika (Srednja Bosna), osobito na području Vlašića, na nadmorskoj visini od 800-1200 metara. Najznačajniji uzgajivački centri travničke pramenke bili su u selima smještenim na padinama Vlašića: Dub, Doglede, Vitovlje, Koričani, Guča Gora, Imljani i dr. U Hrvatskoj je, nakon drugog svjetskog rata,

Prof. dr. sc. Vesna Pavić, doc. dr. sc. Boro Mioč, Zavod za specijalno stočarstvo, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, mr. sc. Zdravko Barać, Hrvatski stočarski selekcijski centar, Zagreb.

travnička pramenka korištena za oplemenjivanje ličke pramenke (Šmalcelj, 1937.). Poznato je da su ovčari iz Travnika (prije domovinskog rata) zimi nomadili, sa stadima dolazili u Hrvatsku i to najčešće na današnja područja Vukovarsko-srijemske, Osječko-baranjske, Požeško-slavonske, Brodsko-posavske, Varaždinske, Koprivničko-križevačke, Sisačko-moslavačke i Bjelovarsko-bilogorske županije, gdje bi nerijetko iz različitih razloga ostavljali za sobom dijelove ili ponekad cijela stada. Na taj je način travnička pramenka imala određenih utjecaja na ovčarstvo Republike Hrvatske. Značajniji dolazak travničke pramenke u Hrvatsku zbio se tijekom 1992./93. godine razbuktavanjem rata u Bosni i Hercegovini. Procjenjuje se da je tada u Hrvatsku stiglo oko 10.000 grla travničke ovce. Danas ih se najviše uzgaja u Zapadnoj Slavoniji (Voćin, Daruvar) i Lici (Otočac, Udbina, Korenica, Vrhovine). Travnička pramenka pripada skupini dugorepih ovaca kombiniranih proizvodnih svojstava, s tim da je danas prvenstveno namijenjena proizvodnji mlijeka i mesa. Odlike ove ovce, kao i većine pramenki, su izražena otpornost, prilagodljivost i skromnost, te izvrsne mogućnosti pješačenja. Po konstituciji, prema Hrasnici i Ogrizeku (1961.) pramenka pripada skupini leptosomnih, kasnozrelih ovaca. Snažne je i skladne građe. Poznavanje eksterijera, odnosno tjelesne građe ovaca bitno je u pravilnoj provedbi uzgojno-selektorskog rada. Zavisno o proizvodnom cilju postoje znatne razlike između pojedinih tipova ovaca, unutar proizvodnog tipa između pasmina, sojeva i stada, a unutar stada između pojedinih grla.

Budući da je u vrijeme poslije drugog svjetskog rata travnička pramenka (iako manje od ostalih sojeva pramenke u Bosni, npr. kupreški), u procesu "merinizacije" bila podvrgnuta različitim križanjima s inozemnim mesnim pasminama ovaca (Markotić i Palijan, 1961.), a uz to su ovčari nerijetko međusobno razmjenjivali ovnove s onima s područja Kupresa i Privora, svrha ovoga istraživanja je utvrditi da li se to značajnije odrazilo na eksterijer travničkih ovaca koje se danas uzgajaju u Hrvatskoj.

Materijal i metode

Istraživanje je provedeno na obiteljskom gospodarstvu Franje Gučanina, koji je sa stadom ovaca iz srednje Bosne stigao na područje Vrhovina. Navedeno gospodarstvo ima dugu obiteljsku tradiciju uzgoja travničkih ovaca, ranije u Bosni i Hercegovini, a sada u Hrvatskoj. Stado je nedugo nakon dolaska na područje Vrhovina umatičeno i uključeno u provedbu Programa uzgoja i selekcije ovaca u Republici Hrvatskoj. Procjenom dobi po zubima i komisijskim ocjenjivanjem eksterijera bilo je obuhvaćeno 501 grlo različite

dobi, spola i uzrasta. Trideset grla odmah je izlučeno iz daljnjeg praćenja (nepripadnost pasmini, nedostatak zubi i loše zdravstveno stanje), te nije bilo obuhvaćeno objektivnim ocjenjivanjem eksterijera uzimanjem tjelesnih mjera. Ukupno 471 grlo, nakon procjene dobi i utvrđivanja spola podijeljeno je u sljedeće skupine: a. 95 šilježica u dobi između 7 i 8 mjeseci; b. 206 mladih ovaca u dobi između 2 i 3 godine; c. 156 odraslih ovaca starijih od tri godine; d. 14 odraslih ovnova. Iz veličine pojedinih kategorija vidljivo je da se radi o relativno mladom stadu. Uzimanje tjelesnih mjera: visine grebena, dužine trupa, dubine prsiju, širine prsiju izvršeno je Lydtinovim štapom, a opseg prsiju i opseg cjevanice pomoću vrpce. Dobiveni rezultati statistički su obrađeni primjenom paketa SAS (PROC GLM; SAS; 1990.).

Rezultati i rasprava

Na tablici 1 prikazane su tjelesne mjere šilježica u dobi između 7 i 8 mjeseci koje su ostavljene za vlastitu obnovu stada.

Tablica 1. - TJELESNE MJERE ŠILJEŽICA

Table 1. - BODY DIMENSIONS OF EWE HOGGETS

Pokazatelj	V.G. cm	D.T. cm	Š.P. cm	D.P. cm	O.P. cm	O.C. cm	T.M. kg
n	95	95	95	95	95	95	95
\bar{x}	62.39	70.66	18.61	28.51	85.36	8.23	48.30
s	3.25	2.17	1.71	1.24	3.86	0.38	5.14
$s_{\bar{x}}$	0.33	0.22	0.18	0.13	0.40	0.04	0.53
C	5.21	3.07	9.19	4.35	4.52	4.62	10.64
I	1.00	1.13	0.31	0.46	1.37	0.13	-

Tumač kratica - The meaning of abbreviations

V.G. - Visina do grebena - Height of withers

D.T. - Dužina trupa - Length of the trunk

Š.P. - Širina prsiju - Width of the chest

D.P. - Dubina prsiju - Depth of the chest

O. P. - Opseg prsiju - Circumference of the chest

O.C. - Opseg cjevanice - Circumference of the leg

T.M. - Tjelesna masa - Body weight

I. - Indeks prema visini grebena - Index regarding the height of the withers

Iz prikazanih tjelesnih mjera šilježica uočljiva je, za tu dob, dobra tjelesna razvijenost. Šilježice su imale 93.45% visine grebena, 95.66% dužine trupa, 84.08% širine prsiju, 83.43% dubine prsiju, 84.43% opsega prsiju, 94.81% opsega cjevanice i 68.27% tjelesne mase odraslih ovaca (tablica 3). To znači da ovce prvo postižu završnu visinu i dužinu, a tek onda širinu, dubinu i tjelesnu masu. Šilježice travničke pramenke znatno su razvijenije od šilježica ličke pramenke iste dobi. Osobito je izražena razlika u prosječnoj tjelesnoj masi 48.30 kg: 36.25 kg (Mioč i sur., 1998.). Prosječna masa mladih travničkih šilježica veća je od one koju navode Vračin i Gushchin (1986.) za romanovsku pasminu (31.9 kg), kao i od istočnofrizijskih šilježica čija prosječna tjelesna masa iznosi 30.0 kg u dobi od 7 mjeseci, a jedno-godišnjakinja 48.0 kg (Ward i Williams, 1993.).

Drugu skupinu ovaca - mlade ovce - (tablica 2) uglavnom su činile dvizice tj. ovce koje su se samo jednom janjile. Malo je bilo onih koje se nisu janjile, ili su se ojanjile dva puta.

Tablica 2. - TJELESNE MJERE MLADIH OVACA

Table 2. - BODY MEASUREMENTS OF YOUNG SHEEP

Pokazatelj	V. G. cm	D. T. cm	Š. P. cm	D. P. cm	O. P. cm	O. C. cm	T. M. kg
n	206	206	206	206	206	206	206
\bar{x}	66.53	73.73	21.76	32.87	98.00	8.61	66.29
s	2.47	2.62	1.88	1.45	5.50	0.42	7.66
$s_{\bar{x}}$	0.17	0.18	0.13	0.10	0.38	0.03	0.53
C	3.71	3.55	8.64	4.41	5.61	4.88	11.56
I	1.00	1.11	0.33	0.49	1.47	0.13	-

Mlade travničke ovce slične su po tjelesnoj konformaciji istočnofrizijskoj pasmini ovaca. Khinkovski i Tsvetanov (1988.) navode da se tjelesna masa istočnofrizijskih ovaca u dobi od 1.5-2.5 godine kreće od 63 do 69 kg. Mlade ovce visinom i dužinom ne zaostaju za odraslim tjelesno potpuno razvijenim ovcama, dok su im dubina prsiju, širina prsiju i opseg prsiju, a sukladno tomu i tjelesna masa znatno manji (tablica 3).

Ako navedene tjelesne mjere ovaca i ovnova usporedimo sa starijim podacima za istu pasminu, možemo zaključiti da je eksterijerno travnička pramenka ostala gotovo ista, to znači da je bila najmanje izložena utjecaju drugih pasmina (procesu merinizacije), ali i promjenama tehnologije proizvodnje u odnosu na ostale sojeve pramenki. Frajliah (1951.) navodi prosječnu visinu grebena travničkih ovaca od 66.87 cm, a ovnova 72.90 cm.

Ovnovi travničke pramenke imali su znatno razvijeniji tjelesni okvir od odraslih ovaca, osobito visinu grebena i dužinu trupa. Međutim, budući da je mjerenje provedeno u tijeku pripusta ovnovi su imali nešto slabiju širinu prsiju i manju tjelesnu masu (tablica 4).

Tablica 3. - TJELESNE MJERE ODRASLIH OVACA

Table 3. - BODY MEASUREMENTS OF ADULT SHEEP

Pokazatelj	V. G. cm	D. T. cm	Š. P. cm	D. P. cm	O. P. cm	O. C. cm	T. M. kg
n	156	156	156	156	156	156	156
\bar{x}	66.76	73.86	22.15	34.17	101.09	8.68	70.74
s	2.35	2.60	2.06	1.51	5.16	0.43	8.47
$s_{\bar{x}}$	0.19	0.21	0.16	0.12	0.41	0.03	0.68
C	3.52	3.52	9.30	4.42	5.10	4.95	11.97
I	1.00	1.11	0.33	0.51	1.51	0.13	-

Tablica 4. - TJELESNE MJERE OVNOVA

Table 4. - BODY MEASUREMENTS OF RAMS

Pokazatelj	V. G. cm	D. T. cm	Š. P. cm	D. P. cm	O. P. cm	O. C. cm	T. M. kg
n	14	14	14	14	14	14	14
\bar{x}	72.64	80.79	21.71	35.86	103.14	9.51	78.07
s	3.37	4.12	1.38	1.51	4.57	0.33	6.46
$s_{\bar{x}}$	0.90	1.10	0.37	0.40	1.22	0.09	1.73
C	4.60	5.10	6.36	4.21	4.43	3.45	8.27
I	1.00	1.11	0.30	0.49	1.42	0.13	-

Po razvijenosti trupa ovnovi travničke pramenke znatno zaostaju za ovnovima poznatih mesnih pasmina ovaca (suffolk, texel, merinolandschaf i dr.), ali su podjednako razvijeni, ili su čak razvijeniji od većine europskih kombiniranih pasmina ovaca (romanovska, finska, chios, skopelos i dr.). Po konformaciji trupa ovnovi travničke pramenke dosta su slični ovnovima finske pasmine ovaca. Mroué (1979.) ističe da dužina trupa ovnova finske pasmine iznosi 81 cm, a visina grebena 69 cm. Dakle finški ovnovi nešto su niži, ali duži u odnosu na ovnove travničke pramenke.

Zaključci

Travnička pramenka pripada skupini krupnijih sojeva pramenke, kasnozrela je i potpuni tjelesni razvitak postiže između treće i četvrte godine života. Ovce prvo postižu završnu visinu i dužinu trupa, a tek kasnije dubinu i širinu, te tjelesnu masu. Tako su mlade šilježice imale 93.45% visine grebena, 95.66% dužine trupa i samo 68.27% tjelesne mase odraslih, tjelesno potpuno razvijenih ovaca. Prosječna visina grebena odraslih ovaca iznosila je 66,76 cm, dužina trupa 73.86 cm, širina prsiju 22.15 cm, dubina prsiju 34.17 cm, opseg prsiju 101.09 cm, opseg cjevanice 8.68 cm i tjelesna masa 70.74 kg. Navedene tjelesne mjere upućuju na zaključak da se, u odnosu na ranija istraživanja, konformacija trupa, odnosno tjelesni okvir ovaca travničke pramenke nije znatnije mijenjao.

LITERATURA

1. Frajlih, E. (1951): Prilog poznavanju vlašičke ovce. Diplomski rad, Poljoprivredni fakultet Zemun.
2. Markotić, B., B. Palijan (1961): Pokus intenziviranja proizvodnje ovčjeg mlijeka u stadima P. D. "Vlašić". Stočarstvo 15, 11-12, 613-621.
3. Mioč, B., Vesna Pavić, Z. Barać (1998): Odlike eksterijera ličke pramenke. Stočarstvo 52 (1) 93-98.
4. Mroué, B. (1979): Usefulness of ram performance test in evaluating growth traits. Kotieläinjalostuksen Tiedote 30, 150 pp.
5. Ogrizek, A. (1948.): Ovčarstvo. Poljoprivredni nakladni Zavod, Zagreb, str. 1-291.
6. SAS (1990): SAS/STAT User's Guide (Release 6.03). SAS Inst. INC., Cary NC.
7. Šmalcelj, I. (1937): Vlašička ovca. Poljoprivredni glasnik 2.
8. Vračin, V. F., S. N. Gushchin (1986): Increasing the performance of Romanov sheep by means of Anabolin (in Russian). Doklady Vsesoyuznoi Akademii Sel'skokhozyaistvennykh Nauk 3, 28-30. Animal Breeding Abstracts 56. 2686.
9. Ward, S. J., H. L. Williams (1993): Ovarian activity and fertility during the first breeding season of Friesland ewe lambs. British Veterinary Journal 149, 269-275.

EXTERIOR CHARACTERISTICS OF TRAVNIČKA PRAMENKA

Summary

The purpose of this research was to assess the exterior of contemporary Travnička Pramenka by subjective methods and certain body measurements. Travnička Pramenka was introduced to Croatia during 1992/1993. Thus, 471 heads of Travnička Pramenka were picked out and classified into age groups according to the teeth. Female and male groups were also formed as follows: 1) ewe hoggets between 7 and 8 months old; 2) young sheep between 2 and 3 years old; 3) older than 3-years-old adult sheep; 4) adult rams. The mean height of withers of adult sheep was 66.76 cm, the length of the trunk 73.86 cm, the width of the chest was 22.15 cm; the depth of the chest

was 34.17 cm, the circumference of the chest was 101.09 cm, the circumference of the leg was 8.68 cm and the body weight was 70.74 kg. Ewe hoggets had 93.45% of adults sheep's height of withers and 95.66% of adult sheep's length of the trunk. They also had 68.27% of their terminal body weight. The rams length of the trunk was 10% longer than the height of withers. We found that percent age to be about 13% in ewe hoggets. Although the trunk conformation of the rams was considerably bigger than that of the sheep, due to the measurements taken during the mating season, the rams did not have bigger body weight, as we expected.

Key words: body dimension, exterior, Travnička pramenka (a sheep raised in Travnik), trunk conformation.

Primljeno: 8. 4. 1999.